

Zaprimljeno: 15.11.2010.
UDK: 159.9-053.6

Izvorni znanstveni članak

PERCEPCIJA SEBE KOD ADOLESCENATA U HRVATSKOJ¹

Marija Lebedina-Manzoni

Martina Lotar

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Odsjek za poremećaje u ponašanju

SAŽETAK

Cilj ovog rada je osvijetliti različite aspekte slike o sebi na uzorku adolescenata iz urbanih područja Republike Hrvatske. Sekundarni ciljevi odnosili su se na utvrđivanje razlika u rezultatima ispitanika u odnosu na spol, dob i školu koju pohađaju. U tu svrhu primijenjen je upitnik autorice Susan Harter (1988) Self – Perception Profile for Adolescents (Kakav sam ja), koji sadrži devet odvojenih subskala, osam ispituje pojedina područja slike o sebi, a deveta se odnosi na procjenu općenitog doživljaja vlastite vrijednosti. Uzorak sudionika u našem istraživanju činilo je 940 učenika 7. i 8. razreda osnovne, te 1., 2. i 3. razreda srednjih škola. Slika o sebi na uzorku adolescenata u Republici Hrvatskoj pokazuje tendencije pozitivne procjene, a posebice se to odnosi na područja bliskih prijateljstava i socijalne prihvaćenosti. U odnosu na spol, adolescenti se razlikuju u šest promatranih područja slike o sebi. Muški ispitanici postižu više rezultate u području sportske kompetencije, zadovoljstva tjelesnim izgledom i romantične privlačnosti kao i u slučajju generalne procjene vlastite vrijednosti. U području regulacije ponašanja i bliskih prijateljstava djevojke postižu značajno više samoprocjene u odnosu na mladiće. Glavni efekt dobi pokazao se značajnim za subskale školska kompetentnost i romantična privlačnost, pri tome, samo najstarija dobna skupina u odnosu na najmlađu pokazuje nižu školsku kompetentnost, a višu romantičnu privlačnost. S obzirom na srednju školu koju ispitanici pohađaju, rezultati su pokazali kako gimnazijalci imaju višu školsku kompetentnost u odnosu na učenike strukovnih škola. Osim toga, učenici gimnazija, za razliku od učenica, pokazuju višu školsku kompetentnost i opći doživljaj vlastite vrijednosti.

Ključne riječi: slika o sebi, adolescenti, samopoštovanje

UVOD

Slika o sebi nezaobilazan je pojam u psihologiji ličnosti bilo da se radi o teoretskim razmatranjima ili praktičnom radu s pojedincem. Svatko od nas ima ideje i osjećaje, doživljava o samom sebi i oni su mu veoma važni u svakodnevnom životu (možemo se doživljavati uspješnim i superiornim, ali i neuspješnim i inferiornim). Ove ideje ne moraju korespondirati s realitetom, ali bez obzira na to, neosporno je da utječu na život i ponašanje pojedinca (Sartain i sur., 1967).

Slika o sebi obuhvaća sveukupnost doživljaja sebe, u odnosu na razne elemente života i okoline (samopimanje), te doživljaj vlastite vrijednosti (samopoštovanje), (Majdak i Kamenov, 2009). Pojam o sebi je jedno od najvažnijih područja

osobnog i socijalnog razvoja, označava psihološki konstrukt koji bi se mogao definirati kao fenomenološka organizacija iskustva individue i ideja o njoj samoj u svim aspektima njenog života (Combs, 1981, prema Lacković-Grgin, 1994). Samopimanje predstavlja doživljaj samog sebe kao jednog te istog u različitim razvojnim fazama, vremenskim i prostornim kontekstima.

Ono što je univerzalno za sve ljude je potreba za samoprocjenom (odgovor na pitanje kakav sam ja); samopotvrđivanjem (odgovor na pitanje vrijedim li); samodokazivanjem (usporedba s drugima). Harter, Waters i Whitesell (1998, 758) navode: "Kako osoba vrednuje sebe u odnosima s drugima presudno je za njen doživljaj vrijednosti kao osobe".

Slika o sebi nastaje putem introspekcije, opažanja vlastitog ponašanja, primanja informacija

¹ Rad je dio znanstvenog projekta pod naslovom „Utjecaj vršnjačkog pritiska u doba adolescencije“ koji se provodi na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a odobren je i financiran od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

o nama od drugih ljudi u našoj okolini. Osobni doživljaj sebe je omeđen članstvom u određenim grupama, povezan s mnoštvom uloga, situacija, koje takve grupe nose i s kojima se pojedinac susreće u svom životu. Različite uloge mogu dijeliti određene zajedničke osobine, reprezentirajući tako kontinuitet u nečijoj ličnosti.

Slika o sebi, samopoimanje kao predmet istraživanja psihologijskih, sociologijskih i edukacijskih znanosti važan je konstrukt, budući da vjerovanja pojedinca o samom sebi utječu kako na sadašnje doživljavanje i ponašanje tako i na buduće odluke i akcije pojedinca. Spoznaja o sebi pomaže da objasnimo naša sadašnja i prošla ponašanja, te da predvidimo neka buduća ponašanja. Pozitivno samopoimanje obično vodi ka konstruktivnom i socijalno poželjnom ponašanju, dok negativno može dovesti do devijantnog, socijalno neadekvatnog ponašanja (Marsh i sur. 1984., prema Lacković-Grgin, 1994).

Pozitivna slika o sebi motivirajuća je i nastaje kao posljedica zadovoljavanja osobnih standarda. Negativna slika o sebi može dovesti do „bijega od sebe“ kroz autodestruktivna ponašanja ili odustajanja od samog sebe (Baumeister, 1991). Često su i negativne emocije koje osjećamo posljedica negativnog samovrednovanja.

Neki se ljudi vrednuju pozitivno u većini situacija, dok se drugi većinom procjenjuju negativno. Ljudi se razlikuju i u važnosti koju pridaju pojedinim aspektima pojma o sebi, stoga su kod svakog pojedinca različiti aspekti pojma o sebi važni za samopoštovanje.

Doživljaj sebe predstavlja integralni sklop stavova koje pojedinac ima o sebi, ali on je u isto vrijeme i ishodište perceptivnog prostora pojedinca sadržavajući referentni okvir za percepciju i organizaciju svijeta u kojem pojedinac živi. On ima važnu ulogu pri interpretaciji mišljenja, emocija i ponašanja drugih ljudi (Bezinović, 1987, 1988).

Postoje različita teorijska shvaćanja strukture samopoimanja. Byrne (1985; prema Lacković-Grgin, 1994) ih navodi četiri: a) samopoimanje je jednodimenzionalan konstrukt; b) ono je višedimenzionalan i hijerarhijski organiziran konstrukt; c) sastoji se od više međusobno nezavisnih faktora, d) kompenzacijski model po kojem postoje veze među facetama, ali su one inverzne, što znači da netko može imati primjerice nisko akademsko, ali visoko tjelesno samopoimanje.

Prema suvremenom shvaćanju samopoimanja, ono nije urođeno, stiče se i razvija tijekom života.

Za njegov razvoj bitni su kognitivni i afektivni procesi (Piaget i Inhelder, 1969; Kohlberg, 1969; Harter, 1986, prema Lacković-Grgin, 1994) kao što su važne i stvarne i/ili zamišljene interakcije sa značajnim drugima (Cooley, 1912; Mead, 1934; Sullivan, 1953, prema Lacković-Grgin, 1994). Shavelson, Hubner i Stanton (1976) kroz svoj multidimenzionalni model govore kako se slika o sebi formira putem iskustva s okolinom, te putem kognitivne interpretacije te okoline. Naglašavaju važnost evaluacije značajnih drugih i značaj potkrepljivanja i atribuiranja ponašanja pojedinca.

King (1979) razlikuje šest aspekata slike o sebi: tjelesno ja (slika o našem tijelu); intelektualno ja (slika o našim mentalnim kapacitetima); emocionalno ja (kako korespondiramo s našim psihičkim potrebama, motivima i osjećajima); filozofsko ja (filozofija života ogleda se u našim vjerovanjima, vrijednostima, stavovima); socijalno ja (kako mi vidimo naš odnos s drugim ljudima, u kojoj se uloži vidimo u odnosu na druge i o statusu koji zaslužujemo); komunikacijsko ja (naši odnosi s drugima viđeni kroz komunikaciju).

I Stryker (1987) u svojoj teoriji identiteta govori o tome kako se konceptualizacija selfa odvija kroz skup identiteta koji su povezani s pozicijom koju osoba zauzima i njenim prožimanjem s očekivanjima u socijalnoj situaciji.

Temeljem navedenog prihvatljivijim se čini razmatranje samopoimanja kao višedimenzionalnog konstrukta, koji predstavlja dinamičku strukturu, koja se permanentnim iskustvom pojedinca i njegovom interakcijom s okolinom kontinuirano mijenja (Lebedina Manzoni, 2007).

Slika o sebi u razdoblju adolescencije

Adolescencija predstavlja važno razdoblje u životu pojedinca, ispunjeno brzim razvojnim promjenama, povećanim zahtjevima okoline, očekivanjima koje sami sebi namećemo, potrebom za zauzimanjem osobnog stava, stila ponašanja, težnji ka prepoznatljivosti tj. identitetom.

Razvoj razumijevanja samog sebe u adolescenciji složen je proces i sadržava sve veći broj različitih aspekata o sebi (Harter, 1990), koji se šire, za tu dob karakterističnim porastom uloga i uspoređivanja sebe s ostalima u okolini. Wells i Stryker (1988) naglašavaju kako se promjene u strukturi selfa odvijaju paralelno s promjenama socijalne strukture i statusa osobe.

U adolescenciji se javljaju mnoge promjene doživljaja sebe u odnosu na dječju dob. Dacey i

Kenny (1994) opisuju slijedeće promjene selfa tijekom adolescencije:

- postaje sve apstraktniji
- postaje sve diferenciraniji (ovisno o tome opisuju li se adolescenti u relaciji s majkama, očevima, prijateljima, partnerima u vezi, vršnjacima)
- razvija se idealni self (onakav kakav bi želio biti, razvoj hipotetskog razmišljanja)
- adolescenti postaju sve introspektivniji
- javljaju se razne kontradikcije vezane uz sliku o sebi
- promjene asimetričnih u simetrične interakcije

Harter (2001) navodi kako adolescenti počinju refleksivno misliti o sebi, prosuđuju da je mjesto spoznavanja u njima samima. Pri tome veoma značajno mjesto imaju atribucije o uzrocima i posljedicama vlastitog ponašanja. Procjene sebe postaju sve više apstraktne i generalne, a u njima su prisutna i prošla stanja, za razliku od procjena mlađeg uzrasta koje su vezane za konkretne aktivnosti i njihovu neposrednu stvarnost.

U kasnoj adolescenciji percepcija i razumijevanje sebe više se integriraju - doživljaj sebe kao cjeline raste, različiti djelovi sebe sistematično se povezuju (Harter, 1990) i postaju stabilni. Mroczek i Little (2006) na uzorku od 253 adolescenta u dobi od 11-20 godina utvrđuju kako je stabilnost procjene i globalnog selfa i onog po različitim područjima prisutna kod većeg broja promatranih skala, a bilježi se i rast opažene kompetencije porastom dobi.

U adolescenciji bilježimo veliki rast sposobnosti da se sagledaju i preuzimaju perspektive drugih ljudi te razumiju njihove misli i osjećaji. Ova promjena je vrlo važna u trenutku kada osoba razvija prosocijalne ili antisocijalne stavove i ponašanja. U području prosocijalnog ponašanja mogućnost sagledavanja tuđe perspektive povećava vjerojatnost razumijevanja i empatiziranja drugih kada su u problemu (Eisenberg, Fabes i Spinrad, 2006). Chandler (1973) je našao kako upravo one osobe koje iskazuju manju vještinu sagledavanja perspektive drugih iskazuju više antisocijalnog ponašanja u odnosu na one s vještinom sagledavanja perspektive drugih.

Može se zaključiti kako je percepcija i doživljaj sebe izuzetno važan dio svakodnevnog života svakog od nas. Posebice se to odnosi na razdoblje adolescencije kada su promjene u doživljavanju i ponašanju često presudne za naš budući život, zadovoljstvo samim sobom, odnosom s drugim ljudima i uspješnošću u aktivnostima i ulogama koje preuzimamo. Adolescenti s pozitivnom slikom o sebi i

visokim samopoštovanjem koriste pozitivne načine rješavanja životnih problema i manja je vjerojatnost da će razviti poremećaje kao što su anksioznost, depresija, delikvencija i poremećaji hranjenja nego mladi ljudi s negativnom slikom o sebi i niskim samopoštovanjem (Dacey i Kenny, 1994). Iz svega navedenog zaključujemo kako je važnost slike o sebi velika i kako je više samopoštovanje nužno za što bolje funkcioniranje pojedinca i njegovu prilagodbu.

Stoga je i cilj ovog rada upravo osvijetliti različite aspekte slike o sebi na populaciji adolescenata u Hrvatskoj.

Područja slike o sebi obuhvaćena upitnikom SPPA

Self – Perception Profile for Adolescents (preveden kao „Kakav sam/ kakva sam ja“) (Harter, 1988), nastao je na temeljima upitnika *Self perception Profile for children* (Harter, 1985). Obje skale polaze od pretpostavke kako i djeca i adolescenti mogu procijeniti svoju adekvatnost i funkcioniranje u različitim područjima, ali u isto vrijeme dati i globalnu percepciju sebe i svoje vrijednosti kao osobe. U osnovi konstrukcije ove skale pretpostavka je kako instrument upravo omogućava odvojena mjerenja pojedinih kompetencija i adekvatnosti po područjima, ali i neovisnu procjenu globalne vrijednosti sebe kao osobe. Na taj način osigurava bogatiju i diferenciraniju sliku sebe u odnosu na instrumente koji se svode samo na jedan rezultat slike o sebi. Upravo takvim sumarnim zajedničkim tretiranjem rezultata često ostaju „zamaskirane“ važne razlike koje adolescenti procjenjuju u odnosu na svoj doživljaj vlastite kompetentnosti i adekvatnosti u različitim područjima života. Samopoštovanje je termin koji se najčešće koristi da bi se izrazilo globalno vrednovanje sebe i sastavni je dio samopoznavanja. Kada govorimo o „self- konceptu“ mislimo na specifičnu evaluaciju sebe u pojedinim područjima svog života. Opće samopoštovanje izgrađeno je od povezanih komponenti samopoznavanja, i tim je komponentama hijerarhijski nadređeno.

Self – Perception Profile for Adolescents sadrži devet odvojenih subskala, osam koje ispituju pojedina područja (domene) slike o sebi i deveta koja se odnosi na procjenu globalne vrijednosti sebe. Važno je napomenuti kako rezultat na globalnoj skali adekvatnosti nije rezultat koji se temelji na rezultatima svih ostalih skala već predstavlja direktnu procjenu globalne vrijednosti sebe kao osobe. Cilj ove skale je potaknuti adolescente da razmišljaju o globalnoj vrijednosti sebe kao osobe neovisno o ostalim kom-

petencijama u svom životu. Na taj način moguće je istražiti vezu između globalnog doživljaja vlastite vrijednosti i specifičnih percepcija kompetentnosti po područjima.

Primijenjenom skalom obuhvaćena su slijedeća područja slike o sebi:

1. **Akademski - školska kompetencija** - percepcija vlastite sposobnosti u školi, razredu, doživljaj vlastite inteligencije.
2. **Socijalna prihvaćenost** – stupanj u kojem se adolescenti doživljavaju prihvaćeni od vršnjaka, percepcija popularnosti i osjećaj da ga/ju je lako voljeti.
3. **Sportska kompetencija** – procjena vlastitih sposobnosti u sportu i tjelesnim aktivnostima.
4. **Tjelesni izgled** - stupanj u kojem su adolescenti zadovoljni svojim izgledom, vole svoje tijelo i doživljavaju svoj izgled dobrim.
5. **Poslovna kompetentnost** - kakvim adolescenti doživljavaju svoje vještine u praktičnom radu, svoju spremnost na prihvaćanju prigodnih poslova i doživljaj da bi ih mogli dobro obavljati.
6. **Romantična privlačnost** - percepcija adolescenata kako su oni atraktivni partneri za romantične veze, biraju partnere koji ih žele i pri tome su zanimljivi i zabavni.
7. **Regulacija ponašanja** (kontrola ponašanja) - stupanj u kojem su zadovoljni svojim ponašanjem, izborom ponašanja koje se od njih očekuje i izbjegavanjem problema.
8. **Bliska prijateljstva** – sposobnost za stvaranjem bliskih prijatelja s kojima se mogu dijeliti osobna razmišljanja i tajne.
9. **Općeniti doživljaj vlastite vrijednosti** – procjena koliko adolescenti vole sebe kao osobe, da li su zadovoljni i sretni načinom na koji provode svoj život.

Dobiveni rezultati omogućavaju uvid u doživljaj sebe kod adolescenata. Možemo postaviti pitanje temeljem čega adolescenti stvaraju percepciju sebe, kojim se kriterijima pri tom služe. Jedan od sigurnih kriterija procjene je direktna ili indirektna povratna informacija koju adolescenti dobijaju od važnih osoba u svom životu i koja snažno izgrađuje njihovu sliku o sebi. Drugi kriterij može biti samoprocjena uspješnosti vlastitog ponašanja u različitim situacijama („puno znam što znači da sam pametan, brzo učim“, „popularan sam jer me pozivaju na razne zabave“).

Navedena područja slike o sebi zahvaćaju diferenciran i značajan profil percepcije sebe kod adolescenata.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Kako smo već na početku konstatirali, slika o sebi nameće se kroz različita područja doživljavanja i ponašanja kao ključni konstrukt odgovoran za stanja osobe i njeno ponašanje u različitim aspektima života. Važnost poznavanja slike o sebi djece i mladih ogleda se kroz aspekte razumijevanja njihovog ponašanja, mogućnost organiziranja preventivnih aktivnosti u slučaju postojanja negativne percepcije sebe, poduzimanje adekvatnih interventnih mjera koje bi dovele do bolje socijalizacije i njihovog subjektivnog osjećaja zadovoljstva.

Stoga je generalni cilj istraživanja bio utvrditi percepciju slike o sebi adolescenata u Hrvatskoj. Za tu svrhu primijenjen je upitnik *Self – Perception Profile for Adolescents*, autorice Susan Harter (1988).

Sekundarni ciljevi odnosili su se na utvrđivanje razlika u rezultatima ispitanika u odnosu na spol, dob i školu koju pohađaju.

METODE

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika činilo je 940 učenika 7. i 8. razreda osnovne, te 1., 2. i 3. razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Obuhvaćena su 4 grada: Zagreb, Split, Rijeka i Osijek, a u svakom gradu po 2 osnovne i 2 srednje škole. U svakom gradu u uzorku je bila jedna osnovna škola izvan gradskog središta i jedna u središtu grada, a kod srednjih škola jedna gimnazija i jedna strukovna škola. Zbog provjere razlika u različitim područjima slike o sebi učenika ovisno o njihovoj dobi iz analize su isključeni učenici koji imaju 12 i 18 godina jer su oni u uzorku bili malobrojni. Dakle, obrada podataka provedena je na 884 ispitanika, od čega je 387 (43,8%) mladića, a 497 (56,2 %) djevojaka. U svakom gradu u uzorku je bilo između 200 i 240 ispitanika. U tablici 1 vidljive su frekvencije učenika ovisno o školi koju pohađaju.

Tablica 1. *Udio ispitanika s obzirom na školu koju pohađaju*

Škola	Broj ispitanika	%
Osnovna škola	311	35,2
Gimnazija	289	32,7
Strukovna škola	284	31,2

Raspon dobi ispitanika uključenih u obradu kretao se od 13-17 godina s prosječnom vrijednosti od $M=14,94$ ($SD=1,36$).

Self – Perception Profile for Adolescents (SPPA)

Upitnik *Self – Perception Profile for Adolescents* kao što je već spomenuto temelji se na upitniku *Self – Perception for Children* (Harter, 1985) uz dodatke i modifikaciju čestica prilagođenih adolescentnom uzrastu. Kako bi se izbjegla zamka davanja socijalno poželjnih odgovora cjelokupni upitnik ima specifičan format u kojem su ispitanici suočeni s donošenjem odluke u koju skupinu adolescenata bi svrstali sebe. Adolescent je najprije pitan kojoj skupini adolescenata od ponuđene dvije je sličniji, a zatim se traži još precizniji odgovor o stupnju u kojem navedena tvrdnja vrijedi za nju/ njega. Na primjeru to izgleda ovako:

Neki tinejdžeri vole u slobodno vrijeme ići u kino

Potpuno točno za mene Djelomično točno za mene

ALI

Drugi tinejdžeri bi radije išli na sportska natjecanja

Djelomično točno za mene Potpuno točno za mene

Adolescent najprije bira lijevu ili desnu stranu u odnosu na skupinu vršnjaka kojima je sličniji, a zatim stupanj u kojem je tvrdnja na izabranoj strani točna za njega.

Racionala za ovako postavljene čestice je u podrazumijevanju kako se dio adolescenata doživljava na jedan način dok se drugi dio doživljava na suprotan način. Vjerovanje koje podupire ovakav način razmišljanja je činjenica kako verbalno objašnjenje adolescenata o razlozima za njihov izbor ukazuje kako oni daju precizne i ispravne procjene sebe, radije nego socijalno poželjne odgovore. Statistički podaci dobiveni primjenom upitnika osiguravaju dodatne dokaze o očitijoj efikasnosti ovakvog načina ispitivanja (Harter, 1988).

Svaka od 9 skala obuhvaćenih upitnikom sastoji se od 5 čestica, što sve zajedno iznosi 45 čestica. U svakoj subskali rotira se smjer čestica s obzirom na njihov sadržaj. Tako neke čestice počinju sa sadržajem koji govori o visokoj kompetentnosti ili adekvatnosti, a druge čestice počinju sa sadržajem koji govori o niskoj adekvatnosti i niskoj kompetenciji. To znači da se u pojedinim česticama najpoželjniji odgovor nalazi na lijevoj strani, a u drugima na desnoj strani. Svaka čestica boduje se od 1-4, pri čemu 1 označava procjenu niske kompetentnosti i primjerenosti, a 4 visoku.

Metrijske karakteristike skale provjeravane su na više uzoraka adolescenata oba spola od strane autorice skale. Primijenjena skala pokazala je pri provjeri mjernih karakteristika zadovoljavajuću pouzdanost, izraženu Cronbach Alpha koeficijentom od ,75 do ,91 (Harter, 1988). Na uzorku u ovom istraživanju Cronbach Alpha najniži je za subskalu poslovne kompetentnosti ($\alpha=,49$), dok je za ostale subskale prihvatljiv i kreće se od ,66 za subskalu romantične privlačnosti do ,87 za tjelesni izgled.

Justinić i Kuterovac Jagodić (2010) su primjenjujući isti upitnik (izostavivši skalu poslovne kompetentnosti) dobile koeficijente pouzdanosti od ,71 do ,90. Navedene autorice izostavile su u svom istraživanju subskalu koja mjeri poslovnu kompetentnost uz obrazloženje kako ona „nije primjenjiva na naše uvjete, s obzirom na to da u Hrvatskoj većina mladih počinje raditi tek nakon srednje škole“. U ovom istraživanju, skala poslovne kompetentnosti primijenjena je s ciljem njezine provjere na uzroku adolescenata u Hrvatskoj. S obzirom da se jedna čestica na toj skali odnosi na sezonske/honorarne poslove, a obavljanje honorarnih poslova je za srednjoškolce u Hrvatskoj moguće, u uputi je ispitanicima rečeno da odgovore na česticama vezanim za posao daju kao procjenu svoje sposobnosti za obavljanje honorarnih poslova.

Provedba mjerenja

Ispitivanja su provedena u školskoj 2009./ 2010. godini, u okviru školskog sata, grupno i trajala su oko 20 minuta. Ispitanici su upućeni u svrhu i cilj istraživanja, te im je naglašeno da mogu u bilo kojem trenutku odustati od sudjelovanja. Napomenuto im je da to nije test znanja, da nema točnih i netočnih odgovora te da će njihovi rezultati biti potpuno anonimni.

Obrada podataka

Provedena je deskriptivna analiza podataka (središnje vrijednosti, standardne devijacije) te su složenim analizama varijance testirane razlike među ispitanicima s obzirom na spol, dob i vrstu škole (kod srednjoškolaca). Korelacije među subskalama izražene su Pearsonovim koeficijentom korelacije.

REZULTATI I RASPRAVA

Deskriptivni podaci

Iz aritmetičkih sredina u tablici 2 vidljivo je kako su rezultati na većini subskala upitnika pomaknuti prema višim vrijednostima što znači pozitivniju procjenu slike o sebi. S obzirom na obuhvaćena područja iz rezultata je moguće identificirati ona područja

Tablica 2. Aritmetičke sredine i standardne devijacije za subskele slike o sebi s obzirom na spol i dob adolescenata

Subskale	Spol				Dob									
	M		Ž		13		14		15		16		17	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Školska kompetentnost	2,84	0,59	2,80	0,65	2,94	0,65	2,88	0,60	2,82	0,61	2,74	0,61	2,70	0,63
Socijalna prihvaćenost	3,08	0,57	3,08	0,54	3,09	0,59	3,07	0,60	3,12	0,56	3,11	0,50	2,99	0,51
Sportska kompetentnost	2,82	0,72	2,38	0,75	2,60	0,71	2,60	0,76	2,55	0,80	2,57	0,81	2,53	0,76
Tjelesni izgled	2,92	0,66	2,66	0,78	2,79	0,80	2,81	0,77	2,75	0,73	2,78	0,73	2,72	0,67
Poslovna kompetentnost	2,78	0,50	2,77	0,53	2,71	0,53	2,71	0,52	2,81	0,47	2,79	0,50	2,85	0,53
Romantična privlačnost	2,75	0,62	2,65	0,62	2,58	0,67	2,62	0,61	2,74	0,60	2,75	0,64	2,80	0,56
Regulacija ponašanja	2,70	0,65	2,92	0,62	2,87	0,67	2,78	0,67	2,88	0,64	2,76	0,62	2,85	0,61
Bliska prijateljstva	3,16	0,66	3,42	0,62	3,24	0,69	3,28	0,69	3,32	0,64	3,38	0,59	3,29	0,65
Općeniti doživljaj vlastite vrijednosti	3,18	0,59	3,08	0,62	3,13	0,63	3,14	0,60	3,17	0,60	3,10	0,60	3,09	0,62

u kojima adolescenti imaju pozitivniju sliku o sebi.

Najviše rezultate ispitanici postižu u subskalama **bliskih prijateljstava** i **socijalne prihvaćenosti**, ali i na **generalnoj procjeni vlastite vrijednosti**. Adolescenti su najnižima procijenili sportsku kompetentnost tj. vlastitu sposobnost u sportu i tjelesnim aktivnostima, a zatim romantičnu privlačnost.

Razdoblje života u kojem su se nalazili ispitanici u našem uzorku svakako je doba izrazitog jačanja važnosti prijatelja i dinamičnog društvenog života, otvaranja prema novim socijalnim iskustvima i pronalazjenja vlastitog mjesta unutar referentne grupe. Već je spomenuto kako se promjene u strukturi „selfa“ odvijaju paralelno s promjenama socijalnih odnosa i statusa osobe (Wells i Stryker, 1988). Socijalna kompetencija kao i socijalna kognicija raste s godinama (Selman, 1980), stoga su ovakvi rezultati i razumljivi.

Zanimljiva je nešto niža procjena sportske kompetentnosti što može biti posljedica više okolnosti. Današnje navike adolescenata, nažalost, su određene većim dijelom „pasivnim“ aktivnostima, a s druge strane često je uloga sporta predimenzionirana pa se adolescenti možda zbog toga procjenjuju manje sportski kompetentnima. Procjene na dimenziji sportske kompetencije i tjelesnog izgleda imaju i najviše raspršenje rezultata, a najmanje raspršenje rezultata je na subskali poslovne kompetencije.

Nešto niži rezultat ispitanici postižu i u području romantične privlačnosti, što je opet vjerojatno posljedica trenutne zaokupljenosti traženjem partnerske veze, a s tim je vjerojatno povezan i tjelesni izgled što je u doba adolescencije izvor čestog nezadovoljstva.

I u istraživanju autorice ovog upitnika (Harter, 1988) na uzorku ispitanika identičnog uzrasta u SAD-u, najviše rezultate ispitanici postižu upravo na subskali bliskih prijateljstava. Na različitim uzorcima ispitanika rezultati su pokazali kako su najniže vrijednosti karakteristične upravo za subskalu

romantične privlačnosti što je sukladno rezultatima dobivenim na ispitanicima ovog istraživanja.

Svakako se pozitivnim čini globalna procjena vlastite vrijednosti što sigurno ima odraza i u subjektivnom dobrom osjećanju adolescenata i svijesti o osobnoj vrijednosti.

Dusek i Flaherty (1981), Dusek (2000), Marsh (1991) navode kako nakon snižavanja pozitivnih procjena sebe u razdoblju rane adolescencije (11-13 god.) i globalna i parcijalna samoprocjena postaje sve pozitivnija tijekom adolescencije. Razvoj osobne autonomije karakterističan za to razdoblje, može osigurati više šanse za otkrivanje specifičnih područja u kojima pojedinac pronalazi svoju kompetentnost i na taj način ostvaruje svoje osobne potencijale dokazujući svoje vrijednosti. Isto tako naglašena uloga grupne potpore u pojedinim područjima koja je karakteristična za ovo razdoblje, doprinosi ovakvim rezultatima (Hart i Fegley, 1995).

Korelacije između područja slike o sebi

Korelacije među subskalama kreću se između 0 i ,61 (tablica 3). Evidentno je kako su zabilježene značajne pozitivne korelacije među gotovo svim subskalama, no iako su statistički značajne, neke korelacije su prilično niske. Najveće korelacije javljaju se kod subskale procjene opće vrijednosti s ostalim subskalama upitnika, a najmanje povezana s ostalim subskalama je skala sportske kompetencije.

Najveći postotak varijance generalna percepcija vlastite vrijednosti dijeli s tjelesnim izgledom (37%), zatim sa socijalnom prihvaćenosti (19%) i školskom uspješnosti (19%). Socijalna prihvaćenost nužna je komponenta doživljaja vrijednosti pojedinca. Još je daleke 1912. Cooley (prema Lacković-Grgin, 1994) naveo kako osoba sliku o sebi izgrađuje u ovisnosti o drugim ljudima. Lacković-Grgin (1994) navodi kako najviše samopoštovanje u grupi djece imaju ona djeca koja imaju status popularnog djeteta.

Tablica 3. Koeficijenti korelacije između subskala

Subskale	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1. Školska kompetentnost	,243**	,209**	,260**	,330**	,190**	,339**	,139**	,440**
2. Socijalna prihvaćenost	-	,308**	,311**	,255**	,452**	,067**	,516**	,443**
3. Sportska kompetentnost		-	,328**	,181**	,310**	-,032	,082*	,257**
4. Tjelesni izgled			-	,201**	,423**	,061**	,143**	,608**
5. Poslovna kompetentnost				-	,284**	,195**	,176**	,310**
6. Romantična privlačnost					-	-,026	,288**	,393**
7. Regulacija ponašanja						-	,151**	,316**
8. Bliska prijateljstva							-	,302**
9. Općeniti doživljaj vlastite vrijednosti								-

* p<,05 **p<,01

Niže samopoštovanje odbačenih autorica je objasnila nemogućnošću uspostavljanja bliskih odnosa s članovima grupe. Zaključuje kako je teško sebe smatrati vrijednim uspješnim i sposobnim, ako nas referentna grupa odbacuje. Rezultati ukazuju na mogućnost da se ovakvo doživljavanje proteže i na kasniji uzrast.

Školska kompetentnost najviše je, osim s generalnom procjenom vlastite vrijednosti, povezana s kontrolom ponašanja, što govori kako se oni koji su dobri u učenju procjenjuju dobrim i u ponašanju. Još je Coopersmith (1967) našao umjerenu korelaciju između školskog uspjeha i rezultata na upitniku samopoštovanja (,30). Baumeister i sur. (2003) navode kako korelacija između samopoštovanja i školskog uspjeha ne indicira da visoko samopoštovanje nužno vodi dobrom uspjehu, ali upravo je visoko samopoštovanje dijelom posljedica dobrog školskog uspjeha.

Zanimljiv je podatak o daleko najvišoj korelaciji između globalnog doživljaja vlastite vrijednosti i procjene tjelesnog izgleda, a time posredno i njegovim značenjem u zadovoljstvu samim sobom. Iako se razvoj samopoimanja, jednako kao i razvoj mišljenja, odvija po načelu od konkretnog prema apstraktnom, što znači da samoopisi kod mlađih ispitanika sadrže pretežno konkretne (tjelesne) atribute, dok se na kasnijem uzrastu javljaju apstraktni (psihološki) atributi (Lebedina Manzoni, 2007), evidentno je kako konkretni, tjelesni atributi ostaju dominantni činioci općenitog doživljaja vlastite vrijednosti i u adolescentnoj dobi. Ovim se potvrđuje raširena teza o često presudnoj ulozi tjelesnog izgleda za pozitivno samovrednovanje. Zanimljivo bi bilo provjeriti u kojoj mjeri doživljaj tjelesnog izgleda ostaje bitan faktor procjene vlastite vrijednosti u odrasloj dobi. Očekivana i razumljiva je povezanost subskele tjelesnog izgleda i romantične privlačnosti, što znači da oni koji su zadovoljni svojim tjelesnim izgledom procjenjuju visokom i svoju romantičnu privlačnost. Dobiveni rezultati vezani za povezanost između različitih subskala slike o sebi gotovo su u potpunosti sukladni rezultatima o kojima izvještava Harter (1988).

Razlike na subskalama slike o sebi s obzirom na spol i dob adolescenata

Složenom analizom varijance provjerena je značajnost glavnih efekata spola i dobi adolescenata te interakcija tih dviju varijabli na pojedine dimenzije slike o sebi.

Iz tablice 4 vidljivo je kako je složena analiza varijance pokazala značajan glavni efekt spola za

Tablica 4. Rezultati složenih analiza varijance pri ispitivanju glavnih efekata spola i dobi te njihove interakcije na dimenzije slike o sebi

Subskale	Izvor varijance	F	df	Parcijalni η^2
Školska kompetentnost	spol	0,88	1/875	0,00
	dob	3,77**	4/875	0,02
	spol×dob	0,468	4/875	0,00
Socijalna prihvaćenost	spol	0,00	1/875	0,00
	dob	1,20	4/875	0,01
	spol×dob	0,24	4/875	0,00
Sportska kompetentnost	spol	72,55**	1/875	0,08
	dob	0,15	4/875	0,00
	spol×dob	1,94	4/875	0,01
Tjelesni izgled	spol	25,30**	1/875	0,03
	dob	0,44	4/875	0,00
	spol×dob	0,54	4/875	0,00
Poslovna kompetentnost	spol	0,13	1/875	0,00
	dob	2,02	4/875	0,01
	spol×dob	0,61	4/875	0,00
Romantična privlačnost	spol	4,36*	1/875	0,01
	dob	3,17*	4/875	0,01
	spol×dob	3,37*	4/875	0,02
Regulacija ponašanja	spol	25,67**	1/875	0,03
	dob	1,23	4/875	0,01
	spol×dob	0,75	4/875	0,00
Bliska prijateljstva	spol	33,39**	1/875	0,04
	dob	1,36	4/875	0,01
	spol×dob	1,59	4/875	0,01
Općeniti doživljaj vlastite vrijednosti	spol	5,18*	1/875	0,01
	dob	0,50	4/875	0,00
	spol×dob	0,47	4/875	0,00

* p<,05 **p<,01

šest subskala slike o sebi. To su sportska kompetencija, tjelesni izgled, romantična privlačnost, regulacija ponašanja, bliska prijateljstva i generalni doživljaj vlastite vrijednosti. U slučaju sportske kompetencije i tjelesnog izgleda, muški ispitanici postižu više rezultate, kao i u slučaju romantične privlačnosti te generalne procjene vlastite vrijednosti. U području regulacije svog ponašanja djevojke pokazuju značajno više samoprocjene u odnosu na mladiće, što znači da su djevojke zadovoljnije mogućnošću regulacije svog ponašanja u odnosu na mladiće, koji ga doživljavaju manje prihvatljivim. Osim toga, djevojke pokazuju i više rezultate na subskali bliskih prijateljstava što ukazuje na njihovu veću sposobnost sklapanja intimnih prijateljstava (tablica 2).

Za dobivene razlike možemo konstatirati kako su one dijelom očekivane i razumljive. Tjelesna – sportska komponenta velikim dijelom određuje sliku o sebi muškog spola, a u razdoblju adolescencije ona postaje izraz dokazivanja snage i moći, nerijetko i doživljaja dominacije. Svoju sportsku kompetentnost mladići često povezuju i sa svojom tjelesnom privlačnošću. Niz istraživanja govori o višoj procjeni muških ispitanika na subskali tjelesnih kompetencija, a takvi rezultati objašnjavaju se većim mogućnostima mladića da razviju svoje tjelesne sposobnosti, ali i općeprisutnim stereotipima (Lindwall i Hassmen, 2004, Colley, Berman i Van Millingen, 2005). Harter (1990) naglašava kako je općenito samovrednovanje snažno povezano s percepcijom tjelesne privlačnosti, što se potvrdilo i u našem istraživanju.

U skladu s višim rezultatima na subskali tjelesne privlačnosti, mladići se procjenjuju i nešto više privlačnim u romantičnom smislu, dakle, percipiraju se nešto privlačnijima potencijalnim partnericama, nego što je to slučaj kod djevojaka.

S druge strane, djevojke su pod utjecajem okoline i socijalizacijskih procesa redovito zaokupljenije svojim tjelesnim izgledom na način da su kritične u odnosu na njega, problematizirajući njegove najrazličitije aspekte i težeći poboljšanjima. Negativna percepcija tjelesnog aspekta sebe može imati za posljedicu i niže generalno vrednovanje sebe kod djevojaka u odnosu na mladiće (Lindwall, 2004), što se i u slučaju naših ispitanica potvrdilo.

Djevojke u odnosu na mladiće postižu značajno više rezultate u području regulacije (kontrole) ponašanja i bliskih prijateljstava. Upravo velika upućenost na druge i tzv. međuzavisni pogled na sebe pri definiranju sebe kod djevojaka (Gabriel i Gardner, 1999), naglašavaju potrebu žena da su im u tom procesu važniji bliski odnosi, nego što je to slučaj kod mladića kojima su važ-

nije vršnjačke grupe. Marsh (1991) navodi kako upravo višedimenzionalno shvaćanje „self“ koncepta omogućava tumačenje razlika po spolu, te ukazuje na bolje socijalne vještine djevojaka, pa je stoga i razumljiva njihova viša samoprocjena u navedenim područjima.

Hoelter (1984) govori o utjecaju spola na samoprocjenu i evaluaciju sebe, te na uzorku od 1367 adolescenata nalazi kako najveći utjecaj kod djevojaka imaju upravo prijateljski odnosi.

I u istraživanju Harter (1988) djevojke procjenjuju svoju sportsku kompetentnost, tjelesni izgled i općeniti doživljaj vlastite vrijednosti nižim u odnosu na mladiće, dok se u području bliskih prijateljstava procjenjuju značajno više od mladića.

Trzepacz (2001) na uzorku od 466 djece između 7 i 15 godina nalazi da djevojčice imaju statistički značajno niže rezultate od dječaka, na skalama sportske kompetentnosti i tjelesnog izgleda, ali više rezultate na skali regulacije ponašanja.

Na uzorku od 316 učenika prvih i četvrtih razreda srednjih škola u gradu Zagrebu, spol se pokazao značajnim faktorom za tri (sportska kompetentnost, tjelesni izgled i opće samopoštovanje) od ukupno 8 primijenjenih subskala. Muški ispitanici postigli su značajno više rezultate (Justinić i Kuterovac Jagodić, 2010).

Ovakvi rezultati vjerojatno podupiru tezu o razlikama s obzirom na spol koje se evidentiraju već u ranijoj dobi i zadržavaju se i kasnije u različitim razdobljima adolescencije.

Glavni efekt dobi pokazao se značajnim za subskale školska kompetentnost i romantična privlačnost. Pri tome, iz pregleda aritmetičkih sredina rezultata pojedinih dobnih skupina na navedenim subskalama, vidljivo je kako s porastom dobi procjena školske kompetentnosti postupno opada, dok procjena romantične privlačnosti raste. Rezultati Scheffeovog testa pokazali su kako je razlika aritmetičkih sredina na obje subskale statistički značajna samo između najmlađe i najstarije dobne skupine (tablica 5).

Tablica 5. Rezultati Scheffeovog testa pri testiranju značajnosti razlika između aritmetičkih sredina na subskalama školska kompetentnost i romantična privlačnost za razlike koje su se pokazale statistički značajnima

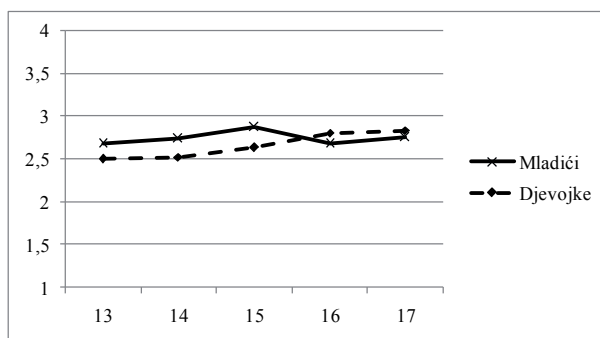
	Razlika između aritmetičkih sredina (skupina 13 godina-skupina 17 godina)	Standardna pogreška
Školska kompetentnost	-0,22*	0,07
Romantična privlačnost	0,25*	0,07

* $p < 0,05$

Zabilježene razlike s obzirom na dob na obje navedene subskale možemo najvećim dijelom pripisati posljedicama mijenjanja prioriteta i interesa do koje dolazi s porastom dobi u adolescenciji. U kasnijoj dobi partnerski odnosi postaju vrlo važni za oblikovanje slike o sebi što može dovesti i do viših samoprocjena adolescenata upravo na toj dimenziji.

Interakcija spola i dobi pokazala se statistički značajnom samo za subskalu romantične privlačnosti.

Graf 1. Interakcijski efekt spola i dobi na samoprocjenu romantične privlačnosti adolescenata

Iz grafa 1 vidljivo je kako se u dobi između 13 i 15 godina mladići procjenjuju više privlačnim za potencijalne partnerice nego djevojke, dok u dobi od 16 i 17 godina dolazi do promjene te tada djevojke procjenjuju svoju romantičnu privlačnost višom nego mladići. No, dobivene razlike u aritmetičkim sredinama na subskali romantične privlačnosti su vrlo male (tablica 5).

Pregledom svih testiranih razlika, može se vidjeti kako rezultati pokazuju da iako postoje statistički značajne razlike s obzirom na spol, dob i školu koju stariji adolescenti pohađaju na nekim subskalama, veličine dobivenih efekata (parcijalni η^2) su uglavnom male i kreću se od 0,01 do 0,08 (tablica 4) što dovodi u pitanje mogućnost praktične implikacije dobivenih razlika.

Razlike na subskalama slike o sebi s obzirom na srednju školu koju adolescenti pohađaju

S obzirom da je cilj bio provjeriti razlike u slici o sebi između učenika gimnazija i strukovnih škola, a ti se subzorcji razlikuju i s obzirom na zastupljenost mladića i djevojaka, korištena je složena analiza varijance 2×2 (spol \times vrsta srednje škole). Ovom analizom kontrolirao se efekt spola te se provjerila značajnost interakcije spola i vrste srednje škole.

Rezultati su pokazali kako je glavni efekt vrste škole (gimnazije i strukovne škole) značajan samo za subskalu školske kompetentnosti, dok je interak-

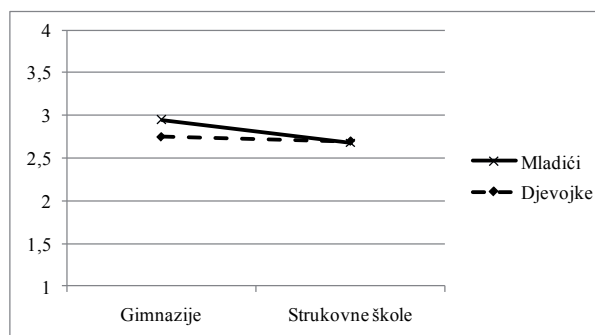
Tablica 6. Rezultati složene analize varijance pri testiranju značajnosti razlika na subskalama slike o sebi s obzirom na vrstu srednje škole i spol

Subskale	Izvor varijance	F	df	Parcijalni η^2
Školska kompetentnost	vrsta škole	9,49**	1/572	0,02
	spol	1,05	1/572	0,01
	spol \times vrsta škole	1,68*	1/572	0,01
Socijalna prihvaćenost	vrsta škole	1,22	1/572	0,00
	spol	0,27	1/572	0,00
	spol \times vrsta škole	1,25	1/572	0,00
Sportska kompetentnost	vrsta škole	0,76	1/572	0,00
	spol	74,74**	1/572	0,12
	spol \times vrsta škole	3,13	1/572	0,01
Tjelesni izgled	vrsta škole	0,59	1/572	0,00
	spol	15,01**	1/572	0,03
	spol \times vrsta škole	3,48	1/572	0,01
Poslovna kompetentnost	vrsta škole	0,01	1/572	0,00
	spol	0,58	1/572	0,00
	spol \times vrsta škole	0,29	1/572	0,00
Romantična privlačnost	vrsta škole	0,86	1/572	0,00
	spol	0,78	1/572	0,00
	spol \times vrsta škole	0,52	1/572	0,00
Regulacija ponašanja	vrsta škole	1,22	1/572	0,00
	spol	22,75**	1/572	0,04
	spol \times vrsta škole	1,11	1/572	0,00
Bliska prijateljstva	vrsta škole	1,11	1/572	0,00
	spol	14,11**	1/572	0,02
	spol \times vrsta škole	0,21	1/572	0,00
Općeniti doživljaj vlastite vrijednosti	vrsta škole	0,14	1/572	0,00
	spol	3,77	1/572	0,01
	spol \times vrsta škole	5,94*	1/572	0,01

* $p < ,05$ ** $p < ,01$

cija vrste škole i spola značajna, osim na subskali školske kompetentnosti, i na općem doživljaju vlastite vrijednosti (tablica 6).

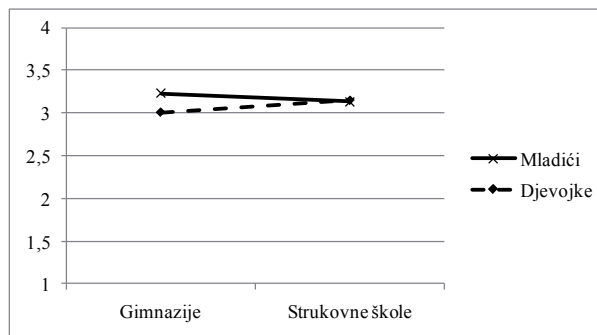
Graf 2. Interakcijski efekt vrste škole i spola na samoprocjenu školske kompetentnosti adolescenata

Iz grafa 2 vidljivo je kako, potpuno očekivano, učenici gimnazija procjenjuju svoju školsku kompetentnost višom u odnosu na učenike strukovnih škola. Isto tako, mala veličina efekta (parcijalni $\eta^2=0,02$)

nije neobična s obzirom da su vjerojatno učenici gimnazija procjenjivali svoju školsku kompetentnost u skladu sa zahtjevima koje gimnazija postavlja pred njih i u skladu s njihovim mogućnostima da odgovore tim zahtjevima, dok su učenici strukovnih škola činili to isto u odnosu na svoju školu. Efekt interakcije vrste škole i spola pokazuje kako se razlike između mladića i djevojaka javljaju samo kod učenika gimnazija pri čemu mladići svoju akademsku kompetentnost procjenjuju nešto višom nego djevojke.

Graf 3. Interakcijski efekt vrste škole i spola na opći doživljaj vlastite vrijednosti adolescenata

Rezultati pokazuju kako se učenici gimnazija, ovisno o spolu, razlikuju u doživljaju vlastite vrijednosti, dok ta razlika ne postoji kod učenika strukovnih škola. Pri tome, kada je riječ o učenicima gimnazija, njihov doživljaj vlastite vrijednosti nešto je viši kod mladića nego kod djevojaka (graf 3).

Na temelju ovakvih rezultata možemo postaviti pitanje koji su to faktori koji doprinose razlikama s obzirom na spol kod učenika gimnazija. Robins i sur. (2002), govore kako je procjena vlastite vrijednosti kod žena niža u odnosu na samoprocjenu muškaraca tijekom cijelog života, a efekt kohorte utječe na procjenu samopoštovanja kod adolescenata. Isti autori navode kako je generalno samovrednovanje više u ranoj dobi, a opada u razdoblju adolescencije.

Ranije spomenuta istraživanja (Beumeister, 2003; Kroger, 2003) govore o višem generalnom vrednovanju sebe kod muškaraca u odnosu na žene i akademskom postignuću kao bitnom faktoru pozitivnog samovrednovanja pa se kao mogući razlog za ovakve rezultate u našem uzorku može navesti upravo školski uspjeh učenika koji upisuju gimnazije. Iz rezultata je jasno kako mladići u gimnazijama procjenjuju svoju školsku kompetentnost višom nego djevojke te je moguće da je više generalno samovrednovanje, koje je karakteristično za muški spol, potencirano upravo njihovim viši

osjećajem vrijednosti vezanim za akademsko postignuće. Dječaci koji postižu visoki školski uspjeh u hrvatskom obrazovnom sustavu više su zapaženi i istaknuti nego djevojke s istim uspjehom jednostavno zato što je ta pojava rjeđa. Moguće je da takvi učenici na temelju pozitivnih povratnih informacija izgrađuju nešto pozitivniju sliku o sebi u području akademskih sposobnosti što onda djeluje i na opće samovrednovanje.

ZAKLJUČAK

Slika o sebi na uzorku adolescenata u Republici Hrvatskoj pokazuje tendenciju pozitivne procjene, a posebice se to odnosi na područja bliskih prijateljstava i socijalne prihvaćenosti.

U odnosu na spol, adolescenti se razlikuju u šest promatranih područja slike o sebi. Muški ispitanici postižu više rezultate u području sportske kompetencije, tjelesnog izgleda, romantične privlačnosti kao i u slučaju generalne procjene vlastite vrijednosti. U području regulacije vlastitog ponašanja i bliskih prijateljstava djevojke pokazuju više samoprocjene u odnosu na mladiće.

Razlike na subskalama slike o sebi s obzirom na dob pokazale su se značajnima samo kod školske kompetentnosti i romantične privlačnosti, no, one su značajne samo između najmlađe i najstarije dobne skupine. Tako se sedamnaestogodišnjaci, za razliku od trinaestogodišnjaka, procjenjuju manje kompetentnima za školu, ali više privlačnima potencijalnim romantičnim partnerima.

Općeniti doživljaj vlastite vrijednosti najveći dio varijance dijeli sa subskalom tjelesnog izgleda, zatim sa socijalnom prihvaćenosti te školskom uspješnosti i romantičnom privlačnosti te možemo zaključiti kako upravo ta područja slike o sebi najviše doprinose općem samovrednovanju.

S obzirom na srednju školu koju ispitanici pohađaju, rezultati su pokazali kako gimnazijalci imaju višu školsku kompetentnost u odnosu na učenike strukovnih škola. Osim toga, učenici gimnazija, za razliku od učenika, pokazuju višu školsku kompetentnost i opći doživljaj vlastite vrijednosti. Veličine svih navedenih efekata kreću se od malih do srednjih.

Možemo zaključiti kako sve zabilježene razlike podupiru dosadašnja istraživanja o razlikama u slici o sebi u odnosu na spol i dob adolescenata te odražavaju njihove razvojne i dobne interese.

LITERATURA:

- Baumeister, R.F. (1991): *Escaping the Self: Alcoholism, Spirituality, Masochism, and Other Flights from the Burden of Selfhood*. Basic Books. New York.
- Baumeister, R.F., Campbell, J.D., Krueger, J.I., Vohs, K.D. (2003): Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the public interest*. 4 (1). 1-44.
- Bezinović, P. (1987): Koncept o sebi i interpersonalna orijentacija. *Primijenjena psihologija*. 8 (1). 59-65.
- Bezinović, P. (1988): *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja (doktorska disertacija)*. Filozofski fakultet. Zagreb.
- Chandler, M.J. (1973): Egocentrism and antisocial behavior: The assessment and training of social perspective-taking skills. *Developmental Psychology*. 9 (3). 326-332.
- Colley, A., Berman, E., Van Millingen, L. (2005): Age and gender differences in young people's perceptions of sport participants. *Journal of Applied Social Psychology*. 35 (7). 1440-1454.
- Coopersmith, S. (1967): *The antecedents of self-esteem*. W.H. Freeman and Company. San Francisco.
- Dacey, J., Kenny, M. (1994): *Adolescent development*. Brown & Benchmark. Madison UK.
- Dusek, J.B. (2000): The maturing of self-esteem research with early adolescents. *Journal of Early Adolescence*. 20. 231-240.
- Dusek, J.B., Flaherty, J.F. (1981): The development of the self-concept during the adolescent years. *Monographs of the Society for Research in Child Development*. 46. 1-67.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Spinrad, T. L. (2006): *Prosocial development*. U: W. Damon (ur.): *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development*. New York: Wiley.
- Gabriel, S., Gardner, W.L. (1999): Are there "his" and "her" types of interdependence? The implications of gender differences in collective and relational interdependence for affect, behavior, and cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*. 75. 642-655.
- Harter, S. (1985): *Manual for the Self-Perception profile for children*. University of Denver. Denver.
- Harter, S. (1988): *Manual for the Self-Perception Profile for Adolescents*. University of Denver. Denver.
- Harter, S. (1990): *Self and identity development*. U: Feldman, S.S. Elliott G.R. (ur.) *At the threshold: the developing adolescent*. Harvard University Press. Cambridge, MA. 352-387.
- Harter, S. (2001): *Self-development in Childhood*. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. 13807-13812.
- Harter, S., Waters, P., Whitesell, N.R. (1998): Relational Self-Worth: Differences in Perceived Worth as a Person across Interpersonal Contexts among Adolescents. *Child Development*. 69 (3). 756-766.
- Hart, D., Fegley, Sc. (1995): Prosocial Behavior and Caring in Adolescence: Relations to Self-Understanding and Social Judgment. *Child Development*. 66 (5). 1346-1359.
- Hoelter, J.W. (1984): Relative Effects of Significant Others on Self-Evaluation. *Social Psychology Quarterly*. 47. 255-262.
- Justinić, J., Kuterovac Jagodić, G. (2010): Odjeća (ne)čini adolescenta: Samopoimanje i potrošačka uključenost u kupovinu odjeće s markom. *Društvena istraživanja*. 19(1-2). 187-208.
- King, R.G. (1979): *Fundamentals of human communication*. MacMillian Publishing Co., Inc. New York.
- Kroger, J. (2003): *Identity development during adolescence*. U: Adams, G.R. Berzonsky, M.D. (ur.) *Blockwell handbook of adolescence*. 205-226.
- Lacković-Grgin, K. (1994): *Samopoimanje mladih*. Naklada Slap. Jastrebarsko.
- Lebedina Manzoni, M. (2007): *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*. Naklada Slap. Jastrebarsko.
- Lindwall, M. (2004): Factorial validity and invariance testing of the Swedish Social Physique Anxiety Scale: Arguments for gender specific scales. *Journal of Sport and Exercise Psychology*. 26. 492-499.
- Lindwall, M., Hassmén, P. (2004): The role of exercise and gender for physical self perceptions and importance ratings in Swedish university students. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*. 14 (6). 373-380.
- Majdak, M., Kamenov, Ž. (2009): Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih počinitelja kaznenih djela. *Kriminologija i socijalna integracija*. 17 (1). 41-55.

- Marsh, H.W. (1991): The failure of high ability high schools to deliver academic benefits: The importance of academic self-concept and educational aspirations. *American Educational Research Journal*. 28. 445-480.
- Mroczek, D.K., Little T.D. (2006): *Handbook of personality development*. Routledge. Psychology Press.
- Robins, R.W., Fraley, R.C., Roberts, B.W., Trzesniewski, K.H. (2002). A longitudinal study of personality change in young adulthood. *Journal of Personality*. 69 (4). 617–640.
- Sartain, A.Q., North, A.J., Strange, J.R., Chapman, H.M. (1967): *Psychology: understanding human behavior*. McGraw-Hill Book Company. New York.
- Selman, R.L. (1980): *The growth of interpersonal understanding: Developmental and clinical analysis*. New York. Academic Press.
- Shavelson, R.J., Hubner, J.J., Stanton, G.C. (1976): Self-concept: Validation of construct interpretation. *Rewiew of Educational Research*. 46. 407-441.
- Stryker, S. (1987): *Identity theory: Developments and extensions*. U: Yardley, K., Honess, T. (ur.) *Seld and identity: Psychosocial Perspectives*. Wiley. London. 89-104.
- Trzepacz, A.M. (2001). Peer acceptance and self-perceptions in children: The impact of gender and race. *Dissertation Abstracts International*. Section B. The Sciences and Engineering. 62 (5-B). 2505.
- Wells, E.L., Stryker, S. (1988): *Stability and Change in Self over the Life Course*. U: Bates. P.B., Lerner. R.M. (ur.): *Life-Span Development and Behavior*. 8. 191–229.

SELF-PERCEPTION IN ADOLESCENTS IN CROATIA

SUMMARY

The aim of this paper is to explore different aspects of adolescents' self-perception in Croatia. Secondary objectives were to examine differences in self-perception domains according to gender, age and type of high school. It was applied Susan's Harter Self-Perception Profile for Adolescents (1988), which contains nine subscales. Eight of them examine specific domains of self-perception and the last one examines global self-worth. The sample in this study consisted of 940 participants. In the sample were included 7th and 8th grade primary school students and 1st, 2nd and 3rd grade secondary school students. Generally, results have shown that adolescents have positive self-perception, especially in domains of close relationship and social acceptance. According to gender, adolescents have shown differences in six domains: male score higher results in athletic competence, physical appearance, romantic appeal as well as in general self-worth, while female score higher results in a domain of close relationships and behavioural conduct. The main effect of age proved to be significant for the subscales of scholastic competence and romantic appeal, although only the oldest age group compared to the youngest showed lower scholastic competence and higher romantic appeal. According to school differences among secondary school students the results have shown that high school students have higher scholastic competence in comparison to students from vocational schools. In addition, male high school student have shown higher scholastic competence and global self-worth than female high school students.

Key words: self-perception, adolescent, self-esteem